

POSUDEK OPONENTA NA MAGISTERSKOU PRÁCI ANDREY MÜLLEROVÉ: "ESTONSKÉ NOVOPOHANSTVÍ", KRE FF Univerzity Pardubice, leden 2015

Autorka se zaměřila na novodobé snahy o návrat k předkřesťanským tradicím v Estonsku. V úvodu vysvětluje svůj výběr teorie, stanoví pracovní tezi a popisuje postup práce. Přehled estonské religiozity podává v první kapitole. Kapitola druhá se vrací k teoretickým východiskům a k problémům používání kategorií pohanství a novopohanství. Velice krátká třetí kapitola shrnuje problematiku zdrojů starých estonských tradic a jejich interpretace. Čtvrtá kapitola podává přehled náboženských dějin země a pátá je přímo věnována skupinám řazeným do kategorie estonského novopohanství. Poslední dvě kapitoly shrnují postup a výsledky terénního výzkumu autorky. Následuje nezbytný závěr, seznam použitých zdrojů a seznam tabulek a grafů.

Přednosti práce:

Oceňuji hned několik rozměrů předkládaného textu: 1) Andrea Müllerová se pustila do tématu, které vyžadovalo značné osobní nasazení. Výsledkem byl několikaměsíční pobyt v Estonsku, kdy s výzkumem pomáhali kolegové z partnerského pracoviště na Univerzitě v Tartu. Nejen v českém prostředí jde o průkopnickou práci. Dozvídáme se o snahách oživit předkřesťanské tradice Estonska v podobě hnutí označujících se jako Maausulised a Taarausulised a také o organizaci Maavalla Koda. 2) Autorka se snaží o náročnější postup, který reflektuje teoretické problémy studia nových náboženských hnutí. Problematické je starší interpretaci estonského „pohanství“ jako animismu (s. 41-43), poukazuje na stále ještě teologický význam samotné kategorie pohanství. 3) Přínosem je zkušenost s terénním výzkumem v Estonsku a v Čechách. Prvního srovnávacího výzkumu prostřednictvím dotazníků se zúčastnilo 59 estonských a 64 českých respondentů. Výsledky potvrzují předpoklad, že v kategorii „bez náboženské příslušnosti“ velká část estonských a polovina českých respondentů věří „v nějaký druh ducha nebo životní síly“. Autorka dále poctivě popisuje nečekané problémy při její snaze o důkladnější rozhovory s členy Maavalla Kody, které vedly nakonec pouze k anonymnímu vyplnění dotazníku dvanácti respondenty. Potíže při komunikaci s mluvčím Maavalla Kody ukazují na existenci dosti malé skupiny Estonců hlásící se k této organizaci. Müllerová je si přitom vědoma, že i první část dotazníkového šetření s více než stovkou respondentů není zdaleka reprezentativním vzorkem populací obou zemí (s. 76). 4) Práce přináší také cenné dílčí poznatky jak o vývoji jednotlivých snah o znovuoobnovu estonských předkřesťanských tradic, tak o vývoji estonského výzkumu těchto snah. 5) Jsou použity solidní zdroje, mnoho cizojazyčných, včetně publikací v estonštině.

Nedostatky textu:

A) Teoretické, argumentační:

1) Neuspokojivé je vymezení tří klíčových kategorií použitých během terénního výzkumu – náboženství, kulturní orientace a životního stylu. Pasáž na str. 31 je pokusem o vymezení náboženství jako světónázoru, ale zdaleka neuvádí čtenáře do Bálagangádharovy argumentace. Namísto převzetí pasáží ze studentské práce se zde mělo objevit důkladné vysvětlení argumentace založené na textech samotného autora teorie (*The Heathen in His Blindness...*, a Bálagangádharuův příspěvek v kolektivní monografii *Rethinking Religion in India*). Teoretická nekonzistentnost se ukazuje ve chvíli, kdy se Andrea Müllerová pokouší vysvětlit souvislost mezi úctou k přírodě a náboženstvím. Používá kategorii posvátno v pojetí Otta a Eliadeho pro předkřesťanské estonské tradice, aniž si je vědoma, že

Bálagangádharma analyzoval posvátno a další kategorie fenomenologie náboženství jako stále teologicky vymezené a pro analýzu mimokřesťanských fenoménů nevhodné.

2) Otázka ohledně toho, jestli samotní respondenti považují svou zemi (Estonsko, ČR) za nejméně náboženskou v Evropě, mi bez dalšího výzkumu kontextu (tedy jak respondenti vlastně náboženskosti rozumí a zda to vůbec něco vypovídá o jejich náboženskosti) připadá nepodstatná. Výzkumník přece není poplatný názoru zkoumaných lidí, musí vycházet ze solidně argumentovaných předpokladů a zjištění interpretovat především vzhledem k teorii. Jak sama autorka ukazuje, v kategorii bez vyznání je ve skutečnosti mnoho věřících lidí. Otázkou zůstává, jak lépe jejich víru a případné praktiky zkoumat.

3) Pochopení Bálagangádharovy argumentace ohledně proměny významu kategorie religio v rané křesťanské apologetice je zjednodušené a tudíž poněkud zavádějící: Nešlo o to, aby křesťané prokazovali „rodové tradice“ (s. 30), to je v prvních staletích pro Kristu prakticky nemožné i pro mnoho vlastních římských praktik. Především však nelze Bálagangádharovu analýzu shrnout slovy: „Transformovali tak praxi na doktríny“ (s. 30). Ani tak, že: „...křesťané se nejprve snažili ukázat, že jejich praxe ... byla starobylá. Poté řekli, že ještě důležitější je nauka, ze které daná praxe vychází.“ (ibid.) Bálagangádharma předkládá kompozitní argument, který musí být uveden v úplnosti. a) Raná apologetika ustavila nový vztah mezi doktrínami a praktikami, který z doktrín udělal základ pro správné konání. b) To bylo možné pouze díky univerzalizaci židovského příběhu o jejich vlastních dějinách. Pouze v rámci těchto dějin spásy, pojímaných jakožto platných pro všechny národy či kultury, bylo možné argumentovat, že křesťanské praktiky nejsou nové, ale že jsou ve skutečnosti vyjádřením původního náboženství ve smyslu vztahu k Bohu.

4) Když se autorka zabývá organizací Maavalla Koda, hovoří v názvu podkapitoly 5.3 o ideologii, ale dále následuje vysvětlení, že tato skupina je na rozdíl od starých tradic skutečně náboženská. Důvody uvedené autorkou jsou existence kréda, světonázoru a přihlášení se k pojmu „původní náboženství“. Zprvce není z textu vůbec jasné, jak tyto kategorie souvisí s připisovanou ideologičností organizace, zadruhé chybí vysvětlení, proč užití zmíněných kategorií členy skupiny považuje za důkaz, že se jedná o náboženství. Podobně je u hnutí Taaralased nejasné, proč lze „ideologii hnutí spatřovat v tom, že tato skupina intelektuálů nečerpala z nashromážděných folklorních sbírek, ale pouze z národního eposu *Kalevipoegl*“ (s. 55)?

5) Ze závěrečné pasáže na s. 67 plyne, že autorka zaměňuje nebo směšuje náboženskou svobodu se svobodou věřících interpretovat konkrétní body učení zkoumané skupiny. To jsou ovšem dvě různé kategorie.

6) Rád bych slyšel vysvětlení prvních dvou odstavců na straně 47, zejména mi není jasné, v jakém smyslu a proč bychom měli božstvo Taarapita, nebo skandinávského Thora a další interpretovat jako „nejvyššího boha“.

B) Faktografické:

1) Teoretická část textu obsahuje chybné tvrzení, že se ve starém Římě „nediskutovalo o existenci či neexistenci bohů“. (s. 29) Víme dobře, že o existenci bohů se diskutovalo (Cicero, Plútarchos, etc.) a v oběhu bylo také několik názorů, jak lidé vůbec k bohům přišli (například Euhémerovo vysvětlení, jak se s héróů v generacích po jejich smrti stali bohové). 2) Za zbytečnou považuji str. 13, která je encyklopedickým shrnutím několika historických, geografických aj. údajů o Estonsku.

C) Jazykové, slohové, formální úpravy textu:

1) Poněkud nešťastně je formulováno souvětí: „Vykonávaným tradicím přenášeným z generace na generaci mohla být vtištěna teoretická základna, ze které vychází světonázor a následně určitá praxe – což je vlastní právě křesťanství.“ (s. 64) 2) Hrubé gramatické chyby se objevují častěji, než by si pečlivá editace textu zasloužila. Shody podmětu s přísudkem v koncovém i/y na s. 39, 43, 45, 55, 56, 57, 58, aj.; vychýlení z vazby na s. 39, 42, 67, aj.; další chyby („lidé ... samy“, s. 36; „Estonci ...samy“, s. 88; Sovětský svaz s malým „s“, přídavné jméno estonský uprostřed nadpisu s velkým „E“, aj.). Tu a tam je překlad citovaných pasáží z angličtiny neobratný natolik, že není jasný význam původního textu (např. citát z Kaasikova textu *Old Estonian Religions* na s. 59).

Práci hodnotím celkově jako poctivý, ale kvalitou dost nevyrovnaný krok ve významné oblasti výzkumu současných nových náboženských skupin. Andrea Müllerová prokázala schopnost kritického zpracování zdrojů a stejně tak vytrvalost v někdy obtížném terénním výzkumu. Práce přináší nové a důležité dílčí poznatky a uvádí je do souvislostí velice aktuálních diskusí o fungování tzv. novopohanství. Text v zásadě splňuje formální požadavky kladené na diplomové práce. Doporučuji jej k obhajobě. Pokud autorka přijme závažné výtky a dobře vysvětlí problematické pasáže, navrhuji hodnocení známkou dobře.

V Gentu 11. ledna 2015,

doc. Mgr. Martin Fárek, Ph.D.